

VIȘĂM LA O SOCIETATE CUPRINSĂ
ȘI RESPONSABILĂ ÎN CARE
LIBRIS We know
books

TOȚI OAMENII
AU ACCES
LA CULTURĂ ȘI
CUNOAȘTERE.

fundatia9

www.fundatia9.ro

Rezidența9
LIBRIS

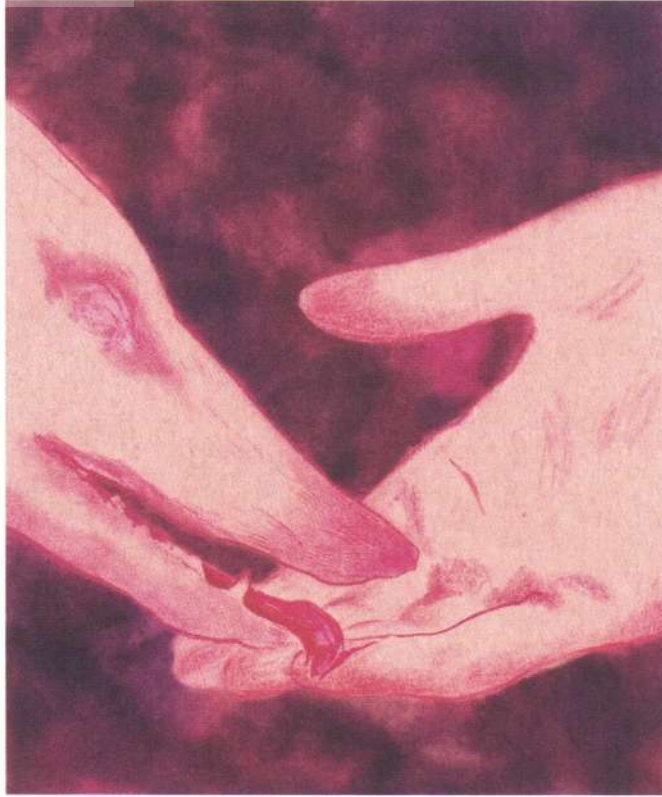
We know
books

I.L. Caragiale 32, București

Care-i faza cu arta contemporană?

Nu există un singur răspuns, dar le căutăm împreună la
Rezidența9, un centru de artă contemporană
și comunitară.

- 14-15 DRAGĂ CITITOAREO/
DRAGĂ CITITORULE
Andra Matzal & Petra Martin
- 16-20 SĂ GREȘESC MAI REPEDE ȘI MAI BINE
Codruța Simina & Oana Barbonie
- 21-25 „PĂMÂNTUL DE SUB PICIOARELE
NOASTRE NU ESTE NICIODATĂ CU
ADEVĂRAT SOLID.“ INTERVIU CU
BENJAMIN LABATUT
Andra Matzal & Nicoleta Moise
- 26-37 CIAO, AMORE, CIAO, MAMA
(CI VEDIAMO IN ITALY)
Mihai Mincan & Matei Rădulescu
- 38-49 MAME, REPORTERE
Ana Maria Ciobanu, Oana Sandu & Loreta Isac
- 50-59 ALBUM DE FAMILIE
Denisa Niță & Paula Rusu
- 60-69 CA O EXCURSIE DE CRĂCIUN
Ionuț Sociu & Fernando Diaconu
- 70-76 BĂRBATUL CARE VOIA CA BUNICA
SĂ-I CITEASCĂ BASME
Gabriel Mager & Elena Manea
- 77-83 ÎN BUCLĂ
Petra Martin, Melinda Ureczki & Lucian Barbu
- 84-90 PIETRE ȘI FLUTURI ÎN STOMAC
Andriana Oborocean
- 92 LOC MINUNAT
Maggie Smith & Anastasia Gavrilovici
- 94-105 PANTOFII CELORLALȚI
Andra Matzal
- 106-115 BĂTRÂNII SIMT VREMEA ÎN OASE
Iosif Király
- 116-123 ÎN CONSTRUCȚIE
Andrei Mateescu
- 124-131 PLANTĂGUNOI
Ioana Cîrlig
- 132-137 POȚI RECONSTRUI O PĂDURE RASĂ
DE PE FAȚA PĂMÂNTULUI?
Andrei Becheru
- 138-151 UN DRUM CĂTRE SFÂRȘITUL TIMPULUI
Ioana Pelehatăi
- 152-163 SCRISORI DIN BULĂ
Mihai Dragolea & Anca Iosif
- 164-171 GREȘELI CU GREUTATE
Andra Mureșan & Florin Enache
- 172-181 ȘTIINȚEI SĂ NE RUGĂM
Emanuel Fertig & Inquam Photos
- 182-193 ÎN LUPTA CU DEPENDENȚA,
SUNTEM SINGURI
Ioan Stoleru & Maks Graur
- 194-207 FAPTE
Andrada Lăutaru & Bogdan Dincă
- 208-213 DESPRE VINĂ ȘI RUȘINE
Iulian Bocai & Mircea Pop
- 214-219 INSECTARUL GREȘELILOR ȘI
INCHIZIȚIA DE CATIFEA
Doru Căstăian & Simona Cîrlugea
- 220-227 LIMBA ȘI ALGORITMUL
Delia Marinescu & Denis Nanciu
- 228-229 EU SUNT D.E.N.I.S.
Ioan Stoleru & Toma Hurduc
- 230-235 CÂNDVA GÂNDEAM ALTFEL
Oana Filip & Beatrice Arzoiu
- 236-239 CARE E CEA MAI BUNĂ GREȘEALĂ
PE CARE AI FĂCUT-O?
Andreea Soare
- 240-243 QUIZ
Mihai Iliaia

Dragă cititoareo,
Dragă cititorule,

A fost cât pe-aci ca aceste cuvinte să nu existe. Am tot rescris începutul textului pe care-l citești, pe măsură ce îndoiala rodea, literă cu literă, gândurile pe care încercam să le trimit din mintea mea pe ecran. Sunt cuvintele potrivite? Ce mai înseamnă cuvinte potrivite în zgomotul celor +402 milioane de terabytes de date pe care le generăm, în medie, zilnic? Are sens să-ți scriu și eu, când atenția ta a devenit unul dintre cele mai prețioase zăcăminte? Te voi convinge să treci mai departe de aceste rânduri, doar cu semne de cerneală pe hârtie și fără niciun algoritm feroce de partea mea? Sunt întrebări legitime, sigur, dar în inima lor mai stătea ceva. Mi-era teamă să nu greșesc. Am respirat adânc și până la urmă mi-am dat voie să scriu, dar fără să mimez un început detașat și fără cusur. Am hotărât să-ți împărtășesc din îndoieli, frici și din alte procese interne care, de obicei, rămân străine cititorilor.

La urma urmei, chiar asta am încercat să facem în revista pe care o ții în mână. Să vorbim cu deschidere și luciditate despre ce și cum greșim. Să fim onești cu slăbiciunile noastre și înțelegători cu orbecăirile în căutarea unor soluții, multe imperfecte, altele iluzorii. Să ne luăm timp de gândire la consecințele erorilor noastre împreună și pe cont propriu, chiar dacă „nu am timp“ ne-a devenit mantră. Să nu întoarcem privirea, oricât de descurajatoare ar fi veștile despre realitate și oricât de bine ne-ar prinde să ne prefacem că nu vedem.

Avem o relație proastă cu greșeala; ca indivizi, ca societate, ca umanitate. Începem antrenamentul în familie, laborator desăvârșit al greșelii. Nu degeaba multe dintre textele pe care le vei descoperi în acest almanah te invită să te strecorei în intimitatea unor albume de familie. O mamă coboară cu fiii ei în altă stație de tren decât ar fi trebuit; două reportere își povestesc începuturile maternității și se întrebă „Ce-aș fi făcut altfel?"; un tată aruncă de la balcon

acvariul cu peștișori al fiicei sale; un fotoliu portocaliu devine cocon împotriva urltelor dintre adulți. Din casă ajungem la școală, unde greșeala devine nu doar interdicție, ci și tabu. Un profesor de filosofie ne face părtași la notițele lui despre pulsul și urmările sistemului nostru de educație ce refuză să metabolizeze greșeala. Odată ajunși adulți, construim împreună regulile și instituțiile care ar trebui, în teorie, să asigure o viață cât mai bună tuturor membrilor din această mare și turbulentă familie pe care o numim societate. Am vrut să vedem cum îi ajută instituțiile din România pe unii dintre cei mai vulnerabili dintre noi, așa că am plecat pe teren. Am fost în centrele unde copiii și adolescenții care comit infracțiuni ar trebui să primească ajutor și ghidaj pentru a-și repara greșelile. Am stat de vorbă cu persoane care luptă cu propriile adicții și cu specialiști care, de ani întregi, atrag atenția celor în poziții de putere că iau decizii din ce în ce mai proaste pentru a rezolva această problemă de sănătate publică. Am întrebat un medic, un judecător, un preot și un psihoterapeut cât cântărește eroarea umană în meseriile lor și cum își resimt responsabilitatea.

Am răscolit istoria ultimului secol, pentru a înțelege efectele pe termen lung ale unor greșeli colective de proporții, care ne afectează, într-un fel sau altul, pe toți. Un cercetător a făcut un tur critic prin câteva gafe importante pe care establishmentul științei le-a făcut în comunicarea publică pe timpul pandemiei de COVID. Am ajuns în zona de excludere de la Cernobil, la doi ani de când rușii au ocupat centrala nucleară, și în laboratoarele de conservare ale muzeului deschis în fostul lagăr de la Auschwitz. Am privit spre viitorul pe care prognozele îl schițează în culori din ce în ce mai întunecate pe spectrul anxietății ecologice și am căutat răspunsuri posibile: Cum perturbă echilibrul naturii legile prin care oamenii la costum dau undă verde la uciderea animalelor sălbatice? Putem noi reconstrui o pădure rasă de pe fața pământului? Ce forme de viață noi apar în jurul gunoaielor care invadează și cele mai ascunse cotloane din munți?

N-am uitat poate cel mai important lucru în vremuri tensionate, în care fitilul polarizării e tot mai ușor de aprins: să stăm de vorbă unii cu alții. Despre răzgândiri și cele mai bune greșeli ale noastre; despre lucruri pe care ne promitem că nu le vom mai face, doar ca să le repetăm în buclă; despre istoria propri-

ilor poticneli; despre nevoia de a păstra zone tainice de mister pe harta cunoașterii, despre îmbătrânire și atâtea alte lucruri pe care le-am putea descoperi mai des împreună dacă ne-am recăpăta timpul, atenția, disponibilitatea unii față de ceilalți. Am invitat în această revistă-sufragerie artiști, jurnaliști și cercetători, scriitori și fotografi, într-un dialog despre ceea ce unește, în ciuda tuturor diferențelor.

„A eșua este un lucru esențial pentru noi, ca ființe umane“, scrie filosoful Costică Brădățan în *Elogiu eșecului. Patru pilde de umilitate*, o carte pe care am tot ținut-o aproape cât am construit această revistă și în care am găsit o înțelepciune tonică și eliberatoare. Departate de îndemnurile arogante ale tech-mogulilor, care ne asigură că nu există greșeli, ci doar șanse ratate, cartea e un îndemn la recunoașterea unui adevăr elementar, dar marginalizat. „Felul în care ne raportăm la eșec ne definește, în vreme ce succesul este auxiliar și efemer, și nu e prea revelator. Fără succes putem trăi, dar am trăi degeaba dacă nu ne-am împăca cu imperfecțiunea și precaritatea noastră, ca și cu faptul că suntem muritori - care sunt tot atâtea manifestări ale eșecului.“

Termin de scris acest text într-o cafenea oarecare din centrul Bucureștiului. Afară plouă și prin fereastră largă văd valuri răzlețe de oameni care se strecoară zgribuliți printre băltoace și pavele sparte. O mamă îi cară fiului ghiozdanul, un șoarece albastru cu urechi uriașe; o bătrână merge șchiopătat, atentă să nu rănească petalele crizantemei galbene pe care o ține-n mână; un tip navighează cu greu bicicleta printre mașini, cocoșat de cubul galben de Glovo; câțiva tineri târâie după ei trollere, cu privirea aia visătoare pe care o poți avea doar într-un oraș străin. Nu-i cunosc pe niciunul, dar știu că toți ducem înăuntrul nostru un ghem de lupte și de speranțe. Că toți dăm greș, deseori cu fleacuri, uneori cu lucruri îngrozitoare. Că, dacă vrem să transformăm greșelile în unelte de învățare sau – de ce nu? – de vindecare, e nevoie ca înainte de toate să le privim frontal.

A, și să nu uităm de blândețe.

Andra Matzal
Ilustrație de Petra Martin

TEXT DE CODRUȚA SIMINA
COLAJ DE OANA BARBONIE

Acum. E întotdeauna fucking acum, după cum constata Róisín Murphy aproape exasperată, în perioada ei roșcată, la un Glastonbury unde cânta într-o rochie care imita un papagal.

Am început să scriu textul ăsta în timp ce ascultam exact acea versiune „The Time Is Now“, în aeroportul din Berlin, Terminalul 2. Port o rochie verde papagal. E a doua oară anul ăsta când ratez un zbor de aici. *Aici și acum.*

Am revenit la restaurantul pe care l-am ales la prima rată. *Atunci* e un acum trecut și memorat.

Zbor în noaptea asta acasă, de la Berlin la Cluj, via Cote D'Ivoire, un traseu problematic, dictat de nevoie, dar mai ales de o greșeală. După o săptămână de discuții serioase și ancorate în realitatea politică europeană, azi-noapte, după o ultimă bere cu colegii de program, mi-am amintit că în Berlin există cluburi. Restul a fost ușor.

O jumătate de oră și un ghidaj perfect cu Google Maps mai târziu, aștept un gin tonic. Neoane violet și verde-fluorescent răscolă în danturile noastre alb-indigo. Un haos electro desăvârșit îmi bubuie în stomac. Greșeala n-a fost aici.

Nici la al doilea gin.

Nici două ore mai târziu, când schimb păreri importante despre viață, în general, pe trotuarul din fața clubului, cu un post-doc din SUA venit în Berlin la o conferință. Și el pleacă dis-de-diminează către un alt loc din lume.

N-am greșit nici drumul înapoi la hotel, la ora 4 dimineața, ușurel abțiguită, urmărind pe străzi și prin parcuri linii imaginare din hărți electronice, dar mândră de tinerețea mea rebelă, proaspăt recăpatată.

Am ajuns înapoi la hotel, mi-am făcut bagajele și am netezit patul. Apoi, în acea ordine care îți dă încredere în structurile tari ale universului, fericită că am reușit să strecor și tinerețe într-o săptămână întreagă de seriozitate europeană, am zis că îmi mai

permit o jumătate de oră de somn.

Cred că așa se strecoară greșelile în lume, pe poarta deschisă și luminoasă a încrederii în structurile tari ale universului.

APARENȚĂ

Prima mea amintire seamănă cu o ilustrație dintr-o carte pentru copii pe care am descoperit-o în biblioteca bunicilor mei și am citit-o până am făcut-o ferfeniță – *În țara lecțiilor neînvățate*, de Liya Geraskina. E povestea unui băiețel care are o zi tâmpită la școală și pleacă acasă cu cinci de doi atârând greu în ghiozdan. Acel tip de ghinion prezidențial.

În carte, băiețelul ajunge într-o lume dubioasă, în care toate lucrurile se întâmplă negreșit după cum a răspuns el greșit la fiecare dintre cele cinci ore la care a fost ascultat: ursul polar trăiește în Africa, în arborele-de-fier cresc linguri și furculițe, un croitor poate să facă douăsprezece costume bărbătești din doi metri de stofă, un muncitor și jumătate sapă mai mulți metri de șanț într-un timp mai scurt. În fine, o banală virgulă poate să facă diferența dintre viață și moarte, în funcție de locul ei în propoziție.

În amintirea cu mine, am o codiță legată și una dezlegată, la fel ca Lusia Karandașkina, vecina băiețelului cu nenorocire în ghiozdan. Am o codiță legată, una dezlegată și gura plină de pământ zgrunțuros din curtea bunicilor. Tocmai gust dintr-un „tort“ gătit din noroi și l-am decorat cu scrinte înflorită, albă, dintr-o tufă care exploda la fiecare final de primăvară chiar lângă gardul bucătăriei de vară a bunicilor. Mă văd de undeva, de sus, un punctișor cu dinții scârțâiți de la pietricelele din tort. În realitate, nu există dovezi că ai mei îmi făceau codițe. Nicio poveste de familie despre asta, nicio fotografie. În realitate, singura dovadă a amintirii mele e tufa de scrinte ce explodează și acum primăvara lângă gardul bucătăriei de vară a bunicilor, care s-au dus amândoi.

În poveste, Liusia Karandașkina are și o rochiță roșie cu buline galbene și nu știe unde se duce apa atunci când se evaporă. E de *păreră* că dispăre.

E foarte probabil ca prima amintire cu mine să fie confecționată din aceeași substanță turbure și instabilă care plămădește *opinia* Liusiei despre circuitul apei în natură.

Vorbim prea puțin despre natura și numele acestei substanțe. Cred că una dintre cele mai frumoase descrieri ale ei se găsește într-un basm de Hans Christian Andersen, sub forma cioburilor din Oglinda dracului, spartă și împrăștiată prin lume, pătrunsă în oameni prin lumina minunată și transparentă a ochiului.

REALITATE

Dicționarul explicativ al limbii române definește greșeala ca pe o abatere de la adevăr, în primul rând. De la ceea ce este real, drept, normal sau bun, mai apoi. În fine, actul de a greși atrage după sine și ceva neplăcut. Un rău. O suferință.

E o ambiguitate care naște nevoia de noi și noi definiții. Spre economia discuției, ne vom interesa de greșeli dintr-o perspectivă diferită: aproape toate conversațiile noastre sunt centrate în jurul acestei teme majore, pe care încercăm să ne-o apropiem, să o îmblânzim, să creștem în jurul ei, să funcționăm mai departe cu ea fără să ne stricăm de cap.

Mai mult decât abaterea, mă interesează relația pe care ne antrenăm să o avem cu ea.

Prima și ultima dată când am copiat a fost în clasa a cincea. Aveam lucrare de control la religie, trebuia să scriem Crezul. Preotul care ne slujea ora de religie m-a văzut și m-a penalizat imediat. Mi-a scos caietul deschis din bancă și m-a făcut – cum se spune la noi, în Ardeal – de mândra minune în fața clasei. Retrospectiv, văd secvența asta ca pe un sketch de stand-up comedy.

Să fii prins de un popă în timp ce încerci să copiezi la religie într-a cincea e totuși un gen de performanță care nu se șterge. Dar poate fi construită și reconstruită în cap, până când momentul îngrozitor în care ești prins cu înșelătoria nu te mai sufocă. Pentru că te sufocă.

Nu știu dacă e doar rușinea. Rușinea, la fel ca durerea, se simte o singură dată, e de *păreră* marchiza de Merteuil, o aristocrată crudă și singură care trăiește și azi într-un roman de secol XVIII în care, la final, bărbatul pe care îl iubește moare din dragoste pentru altă femeie, blândă și bună. În cazul ei, lucrurile

sunt și vor fi clare. Și triste.

În cazul meu, astfel de concluzii definitive și rigide nu fac decât să genereze și mai mult potențial pentru rușine. În consecință, pentru durere. Sufocare & stricare de cap.

Există, oare, vreun fel în care să îți poți suporta greșelile repetate, rușinea și suferința care vin negreșit după ele, fără să te strici de cap?

RIDDIKULUS!

Ca să poată rosti cu succes vraja Riddikulus, un elev de la Școala de Magie și Vrăjitori Hogwarts trebuie să conștientizeze și să admită ce îi provoacă frica cea mai mare. Apoi, cu obiectul fricii în cap, să își imagineze un detaliu care să schimbe esența tabloului din ceva îngrozitor în ceva amuzant.

Un nas de clown mare și roșu pe toate bannerele în care George Simion promite că vom reveni la epurările violente ale anilor '50, dar cu case la doar 35 000 de euro. Un poznaș în slujba țării. Popii care îmi trage caietul din bancă și se întâmplă un pocinog, ca la momentele de magie în care scoți din pălărie un batic interminabil. Caietul nu se mai termină, deja tragem toți de el, ca-n Ridichea uriașă, la pauză vin și colegii din alte clase, profesorul de română din sala cu portrete de scriitori morți de la etajul doi care nu coboară niciodată în cancelarie se opintește și el, femeile de serviciu trag de doamna directoare care trage și ea de poala popii, apoi oamenii de pe strada din jurul școlii, Lorand, farmacistul de trei generații, în fine, primarul și doamna Nina, frizerița, ne opintim toți să tragem din bancă finalul.

E și asta o variantă. Sigur, nu schimbă esența a ceea ce am făcut: am copiat. Faptele – sau greșelile – rămân, indiferent de lentilele noastre de interpretare. M-am gândit mult apoi, de-a lungul vieții, la motivația aceluia copiat. De ce.

De ce simțim nevoia să fim altcineva sau altfel decât ceea ce suntem? În fond, toate înșelătoriile sunt o încercare de a părea mai buni, mai frumoși și mai deștepți. De ce să ne fie rușine tocmai de cine suntem?

De toate erorile și imperfecțiunile pe care le suntem. Și, mai apoi, de ce e atât de greu de depășit momentul ăsta. Ce ne obsedează la el – și astfel, la noi înșine.

SISTEME GENERALE DE MANAGEMENT

Am urât cu sete, în copilărie, povestioara despre un tată care bătea câte un cui în ușa pentru fiecare

greșeală a fiului său. Când află de la bunul tată ce reprezintă fiecare cui, copilul are o criză de conștiință – pentru fiecare greșeală face câte o faptă bună. Ca părinte de adolescent, încă nu mi-e clar cum genezezi crize de conștiință bătând cuie în ușă, dar asta e altă poveste.

În a noastră, când ultimul cui a fost scos din ușă, tatăl îi aduce aminte copilului – de-acum mai mulțumit de el – că au rămas, totuși, găurile. Cred că de-asta am urât atât povestea asta – nu-ți dă nimic șansă. Ușile nu cresc singure pe dinlăuntrul lor, de la fapte bune. Odată înfiptă în ușă, greșeala rămâne veșnică. Cu găurile ce se mai poate face? Înclin să cred că de-asta mergem la terapie, să ne împăcăm cât și cum putem cu noi înșine și golurile din ușă – efectele greșelilor și ale răutăților noastre. Mă rog, și cu părinții care *le-au pus acolo*.

Să arunce piatra cel dintâi fără de păcat, e consemnat în Noul Testament că le-ar fi spus Isus cărturarilor și fariseilor care aduseseră cu ei o păcătoasă, femeie adulterină, și căutau să-l determine pe fiul lui Dumnezeu s-o pedepsească după legea lui Moise pentru păcatul ei. În creștinism, așa se numesc cuiele bătute în ușă de părinți, păcate.

Biblia mai reține că, „muștrați fiind de cuget”, cărturarii și fariseii s-ar fi cărat rapid, unul câte unul. (Or fi mers, probabil, la terapie.) Astfel că, în final, când Isus a întrebat „Unde sunt acuzatorii, n-a mai rămas niciunul s-o osândească?”, femeia a spus că nu.

Nu te osândesc nici Eu. Mergi; de acum să nu mai păcătuiești, ar fi răspuns Fiul. Dar el era bun, drept și blând și oricum a venit pe lume dintr-un motiv pe care azi l-am considera cel puțin cringe – ca prin moartea lui, să ne mântuiască pe noi de toate păcatele. Într-un fel, și despre asta e rugăciunea la care am copiat în clasa a cincea – credința solidă că suferința și sacrificiul singurului fiu pe care l-a avut Dumnezeu pe pământ ne mântuiesc de păcate.

Pentru perfecționiști, rămâne, desigur, întrebarea înfrigurată: poți să nu faci găuri deloc?

...ȘI ALTE SISTEME

Ceea ce este a mai fost, / ceea ce s-a petrecut se va mai petrece / și nimic nu-i proaspăt sub Soare, spun deopotrivă, la distanță de câteva mii de ani, Ecclesiastul – fiul lui David, regele lui Israel în Ierusalim – și vocea din off cu care începe *Battlestar Galactica* – regele SF-urilor în Hollywood. Și în inima mea. Mai mult în inima mea.

De Solomon – fiul lui David, regele lui Israel în Ierusalim – mă leagă o pasiune mai veche. E genul de relație de cursă lungă în care te redescoperi constant. A început cu pasajele din Biblie ce descriu bogăția și opulența templului construit de Solomon în cinstea lui Dumnezeu, pe care le-am recitat în copilărie de zeci de ori. Lemn de cedru, aur greu, purpură și iar aur – un *glam* care îți fură ochii imaginației dacă ai 6-7 ani și-ai văzut la televizor doar Mihaela și știri internaționale cu Mobutu Sese Seko.

Sunt și acum fascinată de Solomon, regele care a putut să-i ceară ceva lui Dumnezeu – și a ales să ceară înțelepciune, mai ales prin prisma judecăților lui ingenioase. Cred că azi le-am spune *disruptive*. Când două femei își dispută maternitatea unui bebeluș, susținând fiecare că l-a născut, Solomon decide ca sugarul să fie tăiat în două și ca fiecare potențială mamă să plece acasă cu jumătatea ei. *Egalité!* Auzind decizia lui, una din femei renunță la jumătatea ei și cere să-i fie dat celeilalte tot copilașul, cu tot cu viață în el. Atunci regele îi încredințează celei dintâi, liniștit, fiul.

Pe la mijlocul gimnaziului, fiartă pe realitatea din jur – colegelor mele începuseră să le crească sânii și asta îi făcea pe băieții din clasă muuult mai atenți la ce aveau ele de spus –, m-am rugat la bunul și milostivul Dumnezeu să-mi facă și mie sânii mai mari. După vreo trei zile în care n-am putut scăpa de imaginea lui Solomon, am resimțit acut – cam ca fariseii și cărturarii deunăzi – muștrări teribile de cuget. Am dat *undo* la prima rugăciune și am cerut, în locul sânilor, să fiu și eu mai înțeleaptă. Înclin să cred că rugăciunea mi-a fost așa și-așa ascultată – prin facultate, când unul dintre colegi a adus în cămin un joc de tarot, la întrebarea mea „O să găsesc vreodată dragoste adevărată?”, după ce a vânturat și amezit cărțile, colegul mi-a „citit” răspunsul: „Nu, da’ o să fii mai înțeleaptă!” Nu mai erau nici timpul, nici locul pentru încă un *undo*.

Există un loc și un timp pentru toate sub soare, spune Ecclesiastul, în poemul cu același nume pe care îl recitesc la răstimpuri. E ceva deopotrivă duios și definitiv dezolant față de condiția umană în poemul ăsta, care mă liniștește și mă ajută să mă înțeleg cu mine și să mă împac cu greșelile mele. Dintre care unele au lăsat găuri serioase în alți oameni, nu în uși.

În ultimii ani, pe măsură ce adaug garoafe în buchetul vieții, mă gândesc tot mai insistent cine este ființa căreia îi spun „eu”. Ce reținem despre noi în viața asta și cum?

POEME

Atât de mult am visat la tine
atât am mers, atât am vorbit
ți-am iubit atât de mult umbra
încât nu-mi mai rămâne nimic din tine.
(„Ultimul poem“, Robert Desnos)

Robert Desnos e un poet suprarealist francez născut la 1900. A fost deportat în timpul celui de Al Doilea Război Mondial și a trecut prin Auschwitz, Buchenwald și Flossenbürg. A murit în cele din urmă la Terezín, de febră tifoidă, la o lună după ce lagărul fusese eliberat. Ca să se poată instala în realitate, legenda are nevoie și de puțină ironie a sortii.

În ciuda realității, memoria colectivă avea să îl rețină pe Desnos ca autor al unui poem care nu există în realitate. Numele său e „Ultimul poem“.

Mitologia spune că în buzunarul hăinuței de deportat a poetului, după moartea lui, s-ar fi găsit hârtia pe care era scris „Ultimul poem“. Câteva studii științifice ulterioare demonstrează că, după ce Desnos a murit, un jurnalist i-a publicat un ferpar într-un ziar ceh – *Svobodné noviny* (*Ziar gratuit*) – și a tradus prost din franceză ultima strofă dintr-un poem publicat deja de poet prin anii '30: „J'ai tant rêvé de toi“.

„Atât am visat la tine.“

Mai târziu, un alt jurnalist a retradus strofa din ceă pentru un ziar francez. Așa a apărut „Ultimul poem“, dintr-o eroare repetată. Dar n-o să lăsăm realitatea să strice un poem bun.

M-am întrebat cât din ceea ce suntem – dar mai ales felul în care suntem percepuți de ceilalți – e, de fapt, produsul unor greșeli. Al unor aparențe supra-puse. Și dacă erorile, fiind atât de dese și de omniprezente, nu cumva au rolul lor esențial în jocul complex pe care îl numim deseori viață sau realitate.

ULTIMUL CAPITOL

Noi, oamenii, ne-am obișnuit să spunem că timpul le vindecă pe toate. Repetăm asta ca pe o mantră care ascunde în ea promisiunea unei speranțe. Că ne vom vindeca cândva, atunci, de toate: găuri din ușă, muștrări de cuget, deșertăciuni.

Jumătate de viață și niște găleți de sinceritate mai târziu, descoperi uimit că nu e așa deloc. Timpul nu le vindecă pe toate, doar le îndepărtează și așază peste ele o foiță din ceva care face suferința mai suportabilă. La fel de intensă, dar mai ușor de administrat, căci familiară de-acum. Intră în joc sistemele generale de managementul greșelilor, căci ce altceva sunt religiile și ideologiile? Într-un fel, sunt (și) produsul acestor sisteme.

Trăiesc încercând să găsesc un echilibru între cele generale și cele proprii din inima mea, încă singurul loc din lume în care, cu puțin noroc, pot descoperi sens. Și asta e o știință teribil de limitată, pentru că niciodată nu voi fi capabilă să văd, în timp, efectul tuturor acțiunilor mele.

Viața mea e profund legată de aceste cuvinte. Aparență. Timp. Adevăr. Poeme. Fapte. Curiozitate. Greșeli. Dar, mai presus de toate, *acum*.

Într-un interviu pe care l-am luat acum câțiva ani, psihologul Mircea Miclea spunea că e preferabil să învățăm să greșim mai repede și mai bine. Mi s-a părut la fel de înțelept ca fiul lui David în momentul în care a decis să fie tăiat bebelușul în două.

BIO

Codruța Simina este jurnalistă specializată pe investigații privind tacticile de dezinformare online și *fact checking*. Autoare a newsletterului *Misreport*, un sumar săptămânal al falsului și al dezinformării.

Oana Barbonie e reporter vizual. Are pisică. Colajește. Mâzgălește. Scrie cu albastru pe Instagram.

„PĂMÂNTUL DE SUB PICIOARELE NOASTRE NU ESTE
NICIODATĂ CU ADEVĂRAT SOLID.“
DIALOG DE LA DISTANȚĂ CU BENJAMIN LABATUT

INTERVIU DE ANDRA MATZAL & NICOLETA MOISE
TRADUCERE DIN LIMBA ENGLEZĂ DE VLAD HODREA
FOTOGRAFIE DE VICTORIA IGLESIAS

Benjamin Labatut preferă să rămână în umbră. E zgârcit cu detaliile despre viața lui, primele lui cărți se găsesc greu și nici nu vrea să schimbe asta, iar din cele mai cunoscute romane ale sale, care i-au adus notorietate, vocea lui e cu totul absentă. E însă generos cu cei care-l fascinează: vorbește des despre scriitorii în ale căror lumi își înfinge rădăcinile, iar cărțile lui sunt pânze dense de idei care au provocat revoluții.

Când nu mai înțelegem lumea, romanul publicat în 2020 (tradus în română de Marin Mălaicu Hondrari, în colecția Anansi de la Pandora M), e un tur de forță prin istoria recentă a științei, alături de nume precum Karl Schwarzschild, astronomul care a schițat prima teorie a găurilor negre, Alexandre Grothendieck, care a îmbrățișat matematica și metafizica, sau Werner Heisenberg și Erwin Schrödinger, laureați cu Nobeluri pentru fizică. În centrul *MANIAC* (în curs de traducere la aceeași editură) se află figura magnetică a lui John von Neumann, cercetător ale cărui idei au lăsat urme adânci în fizica cuantică, au contribuit la apariția bombei atomice și la conceperea primelor computere, anticipând inteligența artificială. Amândouă romanele lui Labatut sunt vârtejuri în mințile și viețile unor gânditori care au redesenat granițe ale cunoașterii. Amândouă amestecă amețitor adevărul și ficțiunea, documentarea obsesivă cu speculația de adâncime, într-o formulă care i-a adus deopotrivă critici, controversate, un val uriaș de entuziasm și nominalizări la premii importante. Din toată bogăția de întrebări pe care o deschid cărțile lui Labatut, am ales câteva pe care le-am trimis pe axa București-Santiago de Chile și retur.

LRDIS | We know books

Ai lucrat ca jurnalist timp de aproape douăzeci de ani. Ce rol crezi că a avut formarea ta în felul în care ți-ai conceput romanele *Când nu mai înțelegem lumea* și *MANIAC*?

Aș spune că puțin spre deloc. Formarea unui scriitor nu e dată de ce apare în CV-ul lui sau de ce a fost nevoit să facă pentru bani. Cărțile apar prin simpatii, prin epifanii și revelații, pentru că materia primă a

ale acestor personaje?

Nu simt că mă apropii deloc de lumea lor interioară. Nu am nicio idee despre cum erau și nu simt nicio apropiere emoțională față de ei. Știu că mulți alți scriitori de ficțiune, sau poate biografi, simt că își „cunosc” sau își „înțeleg” personajele, dar mie acest sentiment îmi este foarte străin. Puținele lucruri pe care le știu provin din propriile mele crize, din

foarte puțină atenție vieții, gândurilor sau sentimentelor personajelor mele și tind să mă concentrez pe ideile lor. Ideile sunt cele care mă fascinează, nu detaliile esențiale ale vieții de zi cu zi. Caut acele momente în care ceva mult mai mare decât noi își scoate capul la iveală și își arată colții. În acest sens, personajele mele nu persistă deloc în mine. Dacă ar fi să visez la ceva, ar fi la Principiul Incertitudinii sau

AVEM NEVOIE DE MONȘTRI AȘA CUM AVEM
NEVOIE DE EROII CARE ÎI ÎNFRĂNĂ

literaturii trebuie extrasă din inconștient. Eu m-am supus unor experiențe care nu aveau nimic de-a face cu știința, dar care mi-au permis cumva să înțeleg idei care erau foarte străine pentru majoritatea oamenilor, cum ar fi paradoxuri ale logicii sau teritorii obscure ale fizicii cuantice. Acest lucru a fost mai important pentru cărțile mele decât faptul că am lucrat ca jurnalist. Ce m-a ajutat să le construiesc a fost cultivarea propriilor obsesii, ceea ce poate fi un fel de a folosi atenția pe post de armă: o atracție profundă, aproape erotică, față de anumite aspecte ale lumii, care lasă loc pentru foarte puțin altceva. De asta suferă majoritatea personajelor mele, dacă nu chiar toate, și acesta este modul în care mă conectez și eu cu poveștile lor, cu descoperirile, fragilitățile și ideile lor.

În aceste două cărți pe care le-am menționat mai devreme, ai reușit să creezi peisaje interioare complexe și foarte plauzibile, pe care foarte mulți oameni de știință despre care scrii le-ar fi putut experimenta într-unele din cele mai intense, vulnerabile și ascunse momente ale lor. Îi urmărești atunci când se prăbușesc la limita înțelegerii, când trec prin crize personale radicale, când ajung la delir etc. De ce ai nevoie pentru a ajunge la acea stare în care evoci aceste personaje și îți imaginezi prin ce ar fi putut trece în acele momente extrem de intime? Cum te simți când te apropii atât de mult de posibile mecanisme interioare

momentele în care m-am împins către experiențe radicale sau în care fie m-am prăbușit, fie am luat foc. Omul care m-a învățat să scriu, poetul chilian Samir Nazal, mi-a explicat odată că scriitorii și poezii trebuie să sufere și să treacă prin experiențe intense, și asta nu pentru vreun ideal romantic, ci pentru că scriitorii trebuie „să-și simtă” drumul către adevăr. Poți scrie despre orice, dar ai nevoie de o legătură adâncă cu subiectul despre care scrii, iar sentimentele, amintirile și experiența personală fac toate parte din acest proces. Drumul spre înțelegere este întotdeauna chinuitor. Din el face parte durerea, din el face parte ușurătatea, la fel singurătatea și frica. Pentru a scrie cu onestitate, trebuie să te tai până la os și apoi să faci tot posibilul să nu sângerezi sau să te îmbeți cu propria suferință.

Cercetezi extrem de minuțios viețile personajelor tale și devii un fel de „martor fantomă” unic în viețile și în mințile lor, așa cum sunt ele păstrate și prezentate în memorii, biografii și alte artefacte documentare. Cum ai descrie acest tip de intimitate ciudată care, presupun eu, apare atunci când cercetezi viața cuiva? Și cum te simți după ce le părăsești lumile? Te gândești vreodată la Johnny von Neumann, de pildă, sau visezi uneori la Schrödinger, Heisenberg & co.?

Din nou, trebuie să neg orice fel de intimitate. Cărțile mele sunt cu totul contrare acestui lucru. Simt că mă interesează mai ales lucrurile foarte abstracte. Acord

la Complementaritate. Sau Teoremele incompletitudinii ale lui Gödel. Abstractul și logica sunt cele care mă convoacă să scriu aceste cărți. Sunt fascinat de limitele gândirii, de visele nebunești ale rațiunii. Nu-mi pasă cu adevărat de viața personajelor mele.

În cărțile tale, investighezi descoperiri științifice cruciale care au adesea consecințe dezastruoase pentru omenire și pun în mișcare evenimente neașteptate. Crezi că putem spera vreodată ca progresul moral să țină pasul cu progresul științific și tehnologic, astfel încât știința să aibă un fundament etic mai puternic?

Știința are o libertate teribilă, dar necesară. Ne împinge spre marginile a ceea ce este cunoscut. Ne împinge împotriva limitelor a ceea ce este posibil. Dar cred că poate acest lucru este necesar pentru supraviețuirea noastră. Știința și tehnologia ne conduc mereu la marginea unui abis, pentru că numai privind în jos, în întuneric, putem vedea o parte din noi pe care tindem să o negăm, chiar dacă e o parte vitală din ceea ce suntem. Determinându-ne în permanență să ne adaptăm la (și să respingem) produsele imaginației și ale dorințelor noastre, știința ne modelează și ne deformează în moduri pe care nu ni le puteam imagina până acum. Se pare că avem nevoie ca anumite domenii ale activității umane (știința și arta, de exemplu) să fie ușor inumane. Avem nevoie de monștrii noștri în aceeași măsură în care avem

LBRIS | We know books

nevoie de eroii care îi înfrâng.

Ai spus într-o discuție publică că ceea ce te fascinează și te seduce sunt limitele gândirii, lucrurile pe care mintea nu le poate înțelege, care îți dau o măsură a stranieții lumii. Ce crezi că se află la limitele dintre rațional și irațional, acolo unde mintea întâlnește idei complet noi, care depășesc aceste granițe și îi alterează chiar felul în care funcționează?

Orice s-ar afla acolo, este ca o inimă tainică, care pulsează și care face viața stranie, imprevizibilă și valoroasă. Omenirea nu poate exista fără să îmbrățișeze profund ceea ce e misterios și de necunoscut. Face parte din forța noastră vitală. Atunci când lumea devine complet lipsită de farmec, când luminăm fiecare colțișor al nostru, când uităm să închidem ochii și să vedem întunericul dinăuntru și din afara noastră, atunci viața devine de neîndurat. Mințile noastre sunt un amestec profan de rațional și irațional, astfel încât, ori de câte ori ne lovim de o limită, ori de câte ori ne apropiem de marginea a ceea ce poate fi înțeles sau pus în cuvinte, ne punem în pericol în speranța că poate apărea un miracol, atâta vreme cât doar ajungând la aceste limite avem o idee despre ceea ce este cel mai minunat la noi.

Spuși că umanitatea trebuie să aibă perspective multiple asupra realității, modelate de știință, artă și ceea ce numești delir. Ne poți explica puțin cum definești acest delir și cum poate fi deturnat el într-o forță transformatoare?

Fiecare perspectivă are – prin însăși natura sa – puncte oarbe. Nu există sistem care să poată funcționa fără limite. Iar acest lucru generează în mod inevitabil contradicții, duce la ignoranță, la conflicte de nerezolvat. Este însă necesar și să trăim o viață cu sens și scop: nu putem face loc în cap tuturor gândurilor laolaltă și nu putem măsura adevărul din absolut toate unghiurile. Trebuie să alegem, chiar dacă ne dăm seama făcând-o că suntem pe calea damnării. Schimbările de per-

spectivă pe care le pot aduce arta autentică sau descoperirile și progresele științei ne dezrădăcinează permanent, ne fac să tremurăm, ne amintesc că pământul de sub picioarele noastre nu este niciodată cu adevărat solid. Dar a fi lucid înseamnă să acceptăm această fragilitate fundamentală. Suntem născuți din haos și crescuți de vid și, deși avem ochi pentru a vedea lumina, avem și alte simțuri pentru a repera ceea ce este invizibil. Aici intervine delirul. Mintea liberă, lipsită de tirania rațiunii, poate fi o forță eliberatoare și transformatoare. Când ești posedat, când ești cuprins de ceva, îți poți depăși propriile capacități. Acest lucru are însă un preț. Întotdeauna e nevoie să plătești. Pentru că nu este niciodată lipsit de pericol să îi invocăm pe zei sau măcar să te apropiem de ei.

Zici la un moment dat: „Scrisul meu se naște din admirație și din căutarea a ceva ce nu se întâmplă decât rareori, ceva ce se supune unor legi pe care nimeni nu le înțelege. La fel ca fizica sau matematica, și literatura are singularitățile ei“. Ne poți spune mai multe despre aceste singularități literare și despre cum ai ajuns să le descoperi?

Le puteți găsi în eseurile lui Eliot Weinberger, în romanele stranii ale lui César Aira, în interviurile și scrierile cineastului chilian Raúl Ruiz, în *Cartea pernei* de Sei Shōnagon, în *The Peregrine* de J.A. Baker, în toate cele douăsprezece volume din *Ultimul regat* de Pascal Quignard, în povestirile lui Kafka, în scrierile lui Roberto Calasso sau în cele două cărți pe care Bruno Schulz a reușit să le scrie – *Prăvăliile de scortșoară* și *Sanatoriul sub semnul clepsidrei* – înainte să fie împușcat în cap de un ofițer Gestapo.

Când spui că prețul pe care îl plătim pentru cunoaștere este pierderea capacității noastre de a înțelege, ne pui față în față cu un paradox. Cum poate cineva să facă față acestui paradox în încercările sale de a da un sens lumii?

Tot ce putem face este să trăim cu contradicții și cu paradoxuri. Paradoxurile sunt, prin însăși natura lor, de nerezolvat. Prin urmare, singurul lucru pe care îl putem face este să le găsim un loc în inima noastră, să le acceptăm sau să le lășăm să ne sfâșie. Tindem să credem că orice enigmă are o soluție, că toate tensiunile pot fi rezolvate, că orice greșeală

ATUNCI CÂND LUMEA
DEVINE COMPLET LIPSITĂ
DE FARMEC, CÂND LUMINĂM
FIECARE COLȚIȘOR AL
NOSTRU, CÂND UITĂM
SĂ ÎNCHIDEM OCHII ȘI
SĂ VEDEM ÎNTUNERICUL
DINĂUNTRUL ȘI DIN AFARA
NOASTRĂ, ATUNCI VIAȚA
DEVINE DE NEÎNDURAT.

* Versuri din „Le cimetière marin“. Traducerea consacrată în limba română, realizată de Ștefan Augustin Doinaș, este „Se-nalță vântul!... Viața-și cere partea!“ (n.r.)